

УДК 378:373.2[37.013+159.9]

Козак Л.В.,

старший науковий співробітник

НДЛ освітології

Київського університету імені Бориса Грінченка,

кандидат педагогічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

У статті розкрито сутність інноваційної діяльності викладача, визначено специфіку інноваційної професійної діяльності викладача дошкільного фаху, подано авторське тлумачення поняття «інноваційна професійна діяльність викладача дошкільної педагогіки і психології».

Ключові слова: дошкільна освіта, викладач, інноваційна діяльність.

Нинішню ситуацію в дошкільній освіті України можна визначити як перехідну стадію між старою системою цінностей, цільових установок і новою, що спрямовується на забезпечення оптимальних умов виховання дітей дошкільного віку. ХХІ ст. висуває нові вимоги до цілей, завдань, структури та змісту дошкільної освіти України [14]. Вихідним науковим положенням, на якому базується процес оновлення змісту дошкільної освіти, є визнання пріоритету розвитку зростаючої особистості, цінностей смислу її буття. Саме ціннісні засади розвитку і виховання дитини дошкільного віку покладено в основу модернізаційних процесів дошкільної освіти. Розглядаючи дошкільну освіту як «першу ланку» в системі загального освітнього процесу, В.О. Огнев'юк зазначає, що «закладені нею основи часто залишаються незмінними і навіть визначальними протягом усього життя особистості» [13, 91]. Саме підготовка викладача дошкільного профілю, що базується на формуванні нових світоглядних позицій, на його готовності до оволодіння професійними інноваціями, визначається сталим пріоритетом розвитку дошкільної освіти.

Цілком очевидно, що особистість викладача дошкільної педагогіки і психології, зокрема його інноваційна діяльність, відіграють вирішальну роль у тому, щоб дошкільна освіта стала витоком неперервної освіти. Для ефективного вирішення цієї нагальної проблеми необхідно перш за все усвідомити специфіку інноваційної про-

фесійної діяльності викладача дошкільної педагогіки і психології та нові її функції у підготовці сучасного фахівця.

Загальні основи підготовки викладача вищої школи досліджують А.Д. Бондар, С.С. Вітвицька, Н.В. Гузій, О.А. Дубасенюк, С.О. Сисоєва, З.Н. Курлянд та інші; підготовка педагога до інноваційної діяльності розглядається в працях І.В. Гавриш, Н.І. Клокар, О.Г. Козлової, Л.О. Пертиченко, О.І. Шапран та ін.; підготовку фахівців дошкільної освіти вивчають Л.В. Артемова, А.Г. Беленька, А.М. Богуш, І.М. Дичківська, Л.А. Машкіна, М.Л. Машовець, Т.І. Поніманська та інші.

Метою статті є аналіз специфіки інноваційної професійної діяльності викладача дошкільної педагогіки і психології.

Професійна діяльність викладача — це одна із найбільш творчих і складних професій. У ній органічно поєднані знання та ерудиція вченого і мистецтво педагога, висока культура та інтелектуальна, моральна зрілість, усвідомлення обов'язку і почуття відповідальності [4, 59–60].

Особлива відповідальність покладається сьогодні на викладача дошкільної педагогіки і психології, оскільки його діяльність спрямована на підготовку фахівців першої ланки освіти — дошкільної. Саме від рівня їх кваліфікації, професійної майстерності, інтелектуальної творчості, духовності та моральності залежить майбутнє нашої країни, адже величезну частину потенціалу вітчизняного суспільства середини ХХІ ст. будуть складати сьогоднішні діти дошкільного віку.

Враховуючи сучасні вимоги до особистості вихователя дошкільного закладу, якими є «професійна компетентність, високий рівень розвитку емпатії, безпосередність, емоційна врівноваженість, творча уява, душевна щедрість» тощо [3, 27], викладач дошкільного профілю в першу чергу сам повинен володіти всіма цими якостями. На думку дослідників, викладач сучасного вищого навчального закладу повинен за будь-яких умов намагатися виконати свій обов'язок, свою професійну місію. Вона полягає у тому, щоб розвиватися самому, тим самим забезпечуючи можливості для розвитку своїх студентів. Високу якість освіти сьогодні може забезпечити тільки той, хто володіє високим рівнем педагогічного професіоналізму. Сучасному суспільству, вважають дослідники, потрібні викладачі — суб'єкти відкритої соціальному замовленню освіти, суб'єкти,

які розуміють свої ролі у сприйманні навчально-виховної діяльності на іншій інноваційно-пріоритетній основі. Такі викладачі мають бути підготовлені до постійного оновлення [10, 34].

Досліджуючи проблему підготовки фахівців в галузі дошкільної освіти, В. Семенченко підкреслює готовність викладача дошкільної педагогіки і психології до критичного, творчого переосмислення власного досвіду у користуванні сучасними педагогічними й інформаційними технологіями [15]. Відповідно змінюються і функції викладача. Окрім освітньої, виховної, розвивальної, організаційно-управлінської та інформаційної функцій, викладачеві дошкільної педагогіки і психології доводиться виконувати ще низку пов'язаних з ними. У безпосередній роботі зі студентами викладач виконує пропедевтичну, реабілітаційну, професійно-орієнтаційну функції, створює умови для соціалізації студентів, навчає їх моделюванню та проектуванню виховного простору в дошкільних закладах.

Здійснення педагогічної діяльності на дослідницькому рівні, творчий підхід до неї вимагає від викладача постійної роботи над собою. Сучасний викладач, уважають дослідники, має бути готовим до таких видів діяльності, як [2, 63]: реалізація основних освітніх програм та навчальних планів на рівні, що відповідає державним стандартам вищої професійної освіти; розробка та використання сучасних освітніх технологій, вибір оптимальної стратегії викладання; виявлення взаємозв'язків науково-дослідного та навчального процесів у вищій школі, використання власних наукових досліджень для вдосконалення освітнього процесу; формування професійного мислення, виховання громадськості, розвиток системи цінностей розумової та мотиваційної сфер особистості, яка спрямована на гуманізацію суспільства; проведення наукових досліджень часткових і загальних проблем викладання.

У контексті нової стратегії навчально-виховного процесу значно зростає роль викладача як безпосереднього носія інноваційних ідей [6]. Інноваційність стає обов'язковим компонентом педагогічної діяльності викладача. З упровадженням у навчально-виховний процес сучасних технологій викладач усе більше набуває функції консультанта, фасилітатора, наставника. Останнє вимагає від нього спеціальної психолого-педагогічної підготовки, знання технології навчання і виховання. На цій базі формується готовність до сприйняття, оцінювання й реалізації педагогічних інновацій.

Сьогодні викладач дошкільного фаху — це дослідник, проєктувальник, методолог, користувач і пропагандист нових педагогічних концепцій, теорій і технологій. Він повинен бути підготовлений до відбору, оцінювання й застосування у своїй діяльності досвіду колег або пропонованих наукою нових ідей і методик. Інноваційна спрямованість викладача припускає його залучення в діяльність зі створення, освоєння й використання педагогічних нововведень у практиці навчання й виховання студентів, створення у вищому навчальному закладі певного інноваційного середовища.

Розвиток дошкільної освіти, перехід на новий якісний рівень не може здійснюватися без оновлення її змісту, розробки нових методик і технологій, орієнтованих на розвиток особистості дитини.

Підготувати фахівця, здатного до інноваційної діяльності у галузі дошкільної освіти, — одне із важливих завдань викладача дошкільного фаху. Відповідно і сам викладач повинен бути готовим до такого виду діяльності.

А.В. Хуторський зазначає, що інноваційна діяльність є комплексом заходів, що вживаються для забезпечення інноваційного процесу на тому чи іншому рівні освіти, а також самим процесом. До основних функцій інноваційної діяльності автор відносить зміни компонентів педагогічного процесу: цілей, змісту освіти, форм, методів, технологій, засобів навчання, системи управління тощо [18, 47]. Отже, сутнісною характеристикою інноваційної педагогічної діяльності є вдосконалення чи оновлення освітньої практики шляхом створення, поширення та освоєння нових ефективних способів і засобів досягнення встановлених цілей освіти.

Інноваційна діяльність обов'язково повинна мати творчий характер, без нього не може бути нововведень, саме «творчість є рушієм інновацій» — зазначає С.В. Кузьмін [9]. Відповідно інноваційна діяльність викладача дошкільної педагогіки і психології розглядається більшістю дослідників в контексті розвитку педагогічної творчості.

Специфіка педагогічної творчості викладача дошкільної педагогіки і психології визначається тим, що цілі й завдання викладацької діяльності нестандартні, нешаблонні, нестереотипні, а творчі. Викладач перевіряє та аналізує власний досвід, вивчає й використовує все краще з чужого, шукає і знаходить нові, досконаліші, раціональні за формою педагогічні технології.

Надумку В.І. Слободчикова, інноваційна діяльність у своєму найбільш повному розгортанні передбачає систему взаємопов'язаних видів робіт, сукупність яких забезпечує появу дійсних інновацій. А саме [16]:

1) науково-дослідницька діяльність, спрямована на отримання нового знання (відкриття, винахід);

2) проектна діяльність, спрямована на розробку особливого, інструментально-технологічного знання про те, як на основі наукового знання в заданих умовах необхідно діяти (інноваційний проект);

3) освітня діяльність, спрямована на професійний розвиток суб'єктів певної практики, на формування у кожного особистого знання (досвіду) про те, що і як вони повинні робити, щоб інноваційний проект втілювався у практиці (реалізація).

Інноваційна діяльність на практиці має свої обмеження, серед яких, на думку В.І. Слободчикова, визначальними є такі:

— неминуче зіткнення усталених та нових форм практики;

— прагматичність характеру інноваційної діяльності: інноваційний досвід певного суб'єкта має стати доступним суспільним надбанням, лише за такої умови діяльність окремого суб'єкта можна вважати інноваційною. Це, у свою чергу, передбачає культурне оформлення досвіду та розроблення механізмів його трансляції;

— необхідність організаційно-управлінського оформлення нововведень та їх нормативне закріплення на практиці, що змінюється [17, 9].

Отже, інноваційна діяльність викладача дошкільної педагогіки і психології носить комплексний характер, втілюючи єдність наукових, технологічних, організаційних заходів. Вона має перетворювальний, дослідницький і творчий характер, спрямована не на повторення, відтворення вже відомих способів, а на створення та використання принципово або відносно нових підходів, способів, форм і технологій [5].

Характер інноваційної діяльності викладача визначається тим, що цінує викладач в освіті, якими знаннями, вміннями та якостями, що стосуються майбутніх перетворень у навчально-виховному процесі, він володіє.

Ціннісне ставлення викладача до інноваційної діяльності є чинником, що може виявлятися залежно від міри активності, за-

цікавленості, від переконаності, установок, орієнтацій та інших суб'єктивних чинників, адже сама інноваційна діяльність є своєрідною системою цінностей [7, 17]. Для викладача-інноватора цінністю є і сам студент. Ставлення до студента як до цінності передбачає визнання його прав на свободу, щастя, здоров'я, створення умов для розвитку творчого потенціалу, здібностей, надання йому допомоги у самовизначенні та самореалізації.

З упровадженням педагогічних інновацій у навчально-виховний процес змінюється сам тип навчання — від традиційного до інноваційного.

О.В. Полуніна розглядає інноваційне навчання як «такий динамічний процес, що забезпечує включення емоційних сфер психіки того, хто навчається, активне функціонування його інтелектуальних і вольових сфер, сприяє формуванню стійкого інтересу до предмета, що спонукає до самоосвіти, — і формуванню активної, творчої, гармонійної розвиненої особистості» [12, 133].

Активність позицій викладача і студента в процесі інноваційного навчання полягає в тому, що кожен із них тією чи іншою мірою виступає суб'єктом управління як власної діяльності та поведінки, так і діяльності та поведінки інших учасників навчального процесу. В цілому все це є процесом становлення суб'єктності студента, оскільки особистість студента і його професійно-технологічна культура є наслідком технологічно організованого освітнього процесу [10].

Важливим показником суб'єктності студента є його змістовна і організаційна самостійність, відповідальність, терпимість, саморозвиток, позитивне ставлення до світу. Потреба в саморозвитку, самоактуалізації — основоположна складова зрілої особистості, підготовленої до професійної діяльності на рівні сучасних вимог суспільства.

Отже, специфіка інноваційної діяльності викладача дошкільного фаху виявляється в тому, що він має створити всі необхідні умови для становлення студента як суб'єкта інноваційної діяльності, спочатку навчальної, а потім і професійної. З цією метою студентів слід зацікавити дошкільним дитинством як унікальною початковою стадією розвитку людини; уявляти і прогнозувати напрямки його розвитку й удосконалення, зокрема гуманізації, демократизації, індивідуалізації тощо [1, 55], а на основі усвідомлення мети

дошкільного виховання освоювати, створювати та упроваджувати нові підходи, принципи, технології, методи та прийоми навчання і виховання.

Особливістю діяльності викладача дошкільного фаху є також і те, що він здійснює вплив не лише на особистість студента, але й на вихованця дошкільного навчального закладу. Відповідно сучасний викладач має бути широко ерудованим у всіх актуальних питаннях та інноваційних процесах як у галузі вищої педагогічної освіти, так дошкільної, володіти методикою навчання й виховання студентів і дошкільнят одночасно.

В основі інноваційної педагогічної діяльності лежить гуманістична парадигма, спрямована на благо кожного студента, збереження й розвиток його духовних і фізичних сил, створення можливостей для саморозвитку і самовдосконалення, підготовка до інноваційної професійної діяльності.

Важливим питанням, що стосується інноваційної діяльності є становлення індивідуального стилю роботи викладача. Специфіка педагогічної діяльності в цілому вимагає усвідомленості викладачем свого індивідуального стилю, його органічності та корекції в нових умовах. Тому ефективна інноваційна діяльність може бути здійснена тільки адекватно особистісно та професійно орієнтованим суб'єктом з евристичним або креативним рівнем інтелектуальної ініціативи на тлі домінанти мотиву особистісної самоактуалізації в професійній сфері [11].

Необхідною умовою успішної реалізації інноваційної діяльності викладача є вміння приймати інноваційне рішення, йти на певний ризик, успішно вирішувати конфліктні ситуації, що виникають при реалізації нововведення, знімати інноваційні бар'єри. У зв'язку з цим особливого значення набуває вирішення питань, пов'язаних з регуляцією педагогічної діяльності, в тому числі із саморегуляцією. Це питання про те, як набуває особистісного смислу оволодіння інноваційною діяльністю та її подальша творча реалізація.

Ефективність інноваційної діяльності педагога, на думку дослідників, можна визначити за такими критеріями [8]: творче сприйняття педагогічних інновацій; творча активність; методологічна й технологічна готовність до введення інновацій; педагогічне інноваційне мислення; культура спілкування.

Таким чином, у процесі дослідження ми дійшли висновку, що специфіка інноваційної професійної діяльності викладача дошкільної педагогіки і психології обумовлена особливостями вищої педагогічної та дошкільної освіти, умовами педагогічної діяльності викладача дошкільного профілю у вищому навчальному закладі, віковими особливостями аудиторії.

Специфіка інноваційної діяльності викладача дошкільної педагогіки і психології виявляється у його спрямованості на підготовку нового типу фахівця, здатного до інноваційної діяльності в системі дошкільної освіти.

Інноваційна професійна діяльність викладача дошкільної педагогіки і психології як особливий вид інноваційної педагогічної діяльності є багатофункціональною, комплексною, інтегративною. Здійснюючи інноваційну професійну діяльність, викладач дошкільної педагогіки і психології позитивно кооперує різні професійні позиції, а саме: дослідника, проектувальника, експериментатора, методолога, управлінця, методиста, наставника, письменника і пропагандиста нових педагогічних ідей. Ці позиції інтегруються як взаємодоповнюючі в цілісній системі інноваційної професійної діяльності, яка виконує комплексну функцію відносно них. Особливістю діяльності викладача дошкільного фаху є також і те, що він здійснює вплив не лише на особистість студента, але й на вихованця дошкільного навчального закладу. Відповідно сучасний викладач має бути широко ерудованим у всіх актуальних питаннях та інноваційних процесах як у галузі вищої педагогічної освіти, так дошкільної, володіти методикою навчання й виховання студентів і дошкільнят одночасно.

Виходячи з вищевикладеного, ми розглядаємо інноваційну професійну діяльність викладача дошкільної педагогіки і психології як багатофункціональну, комплексну, інтегративну самостійно сконструйовану й керовану викладачем систему різних за характером видів діяльності, що ґрунтується на суб'єкт-суб'єктній взаємодії учасників навчально-виховного процесу і спрямована на забезпечення підготовки студентів до практики впровадження інноваційних знань у виховання та навчання дошкільнят, розвиток інноваційних якостей студента, а також власний саморозвиток через створення і застосування педагогічних новацій у системі підготовки фахівців дошкільної освіти.

Джерела

1. Артемова Л.В. Педагогіка і методика вищої школи : навч.-метод. посіб. для виклад., аспірант., студ. магістратури / Л.В. Артемова. — К. : Кондор, 2008. — 272 с.
2. Бельмаз Я.М. Підготовка викладачів ВНЗ у Великій Британії через магістратуру / Я.М. Бельмаз ; [редкол. Т.І. Сущенко та ін.] // Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошуки : [зб. наук. пр.]. — Запоріжжя, 2007. — Вип. 44. — С. 62–67.
3. Беленька Г.В. Формування професійної компетентності сучасного вихователя дошкільного навчального закладу : [моногр.] / Г.В. Беленька. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. — 320 с.
4. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи : метод. посіб. для студ. магістратури / С.С. Вітвицька. — К. : Центр навч. літ-ри, 2003. — 316 с.
5. Гамидов Г.С. Основы инноватики и инновационной деятельности / Г.С. Гамидов, В.Г. Колосов, Н.О. Османов. — СПб. : Политехника, 2000. — 323 с.
6. Исаев И.Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / И.Ф. Исаев. — М. : Издательский центр «Академия», 2002. — 208 с.
7. Ігнатівч О.М. Психологічні основи розвитку фахової інноваційної культури педагогічних працівників : [моногр.] / О.М. Ігнатівч. — К. : Центр учбової літератури, 2009. — 288 с.
8. Коберник О. Формування в учителів та студентів готовності до впровадження інноваційних технологій / О. Коберник // Школа. — 2006. — № 6. — С. 5–10.
9. Кузьмин С.В. Инновационная деятельность педагогического коллектива как фактор его развития : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / С.В. Кузьмин. — Ярославль, 2003. — 197 с.
10. Лаврентьев Г.В. Инновационные обучающие технологии в профессиональной подготовке специалистов [Электронный ресурс] / Г.В. Лаврентьев, Н.Б. Лаврентьева. — Режим доступа: http://www2.asu.ru/crpkr/index.files/ucheb.files/innov/Part1/chapter1/1_4.html
11. Меладзе М.А. Психолого-педагогические основы развития компонентов инновационной деятельности у студентов университета — будущих учителей : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / М.А. Меладзе. — Владикавказ, 2001. — 183 с.
12. Полуніна О.В. До проблеми психологічного забезпечення інноваційного навчання у вищому закладі освіти / О.В. Полуніна // Практична психологія та соціальна робота. — 2003. — № 2–3. — С. 133–134.
13. Огнев'юк В.О. Осягнення освіти: Підсумки ХХ століття / В.О. Огнев'юк. — К. : Навч. кн., 2003. — 111 с.

14. Проект Концепції розвитку дошкільної освіти на 2010–2016 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://civic.kmu.gov.ua/consult_mvc_kmu/consult/old/show_fullbill/1496
15. Семенченко В. Вимоги сучасного ринку праці до підготовки фахівців в галузі дошкільної освіти / В. Семенченко // Вісник інституту розвитку дитини. Серія: Філософія. Педагогіка. Психологія : зб. наук. пр. Вип. 7. Матеріали Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Дитинство. Освіта. Соціум», 18 лют. 2010 р. / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова ; редкол. В.П. Андрущенко (голова) [та ін.]. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2010. – 188 с.; С. 151–158.
16. Слободчиков В.И. Инновации в образовании: основания и смысл [Электронный ресурс] / В.И. Слободчиков. – Режим доступа : http://www.abitu.ru/researcher/methodics/nauka/a_1xizkd.html
17. Слободчиков В.И. Проблемы становления и развития инновационного образования / В.И. Слободчиков // Инновации в образовании. – 2003. – № 2. – С. 4–18.
18. Хуторской А.В. Педагогическая инноватика: методология, теория, практика / А.В. Хуторской. – М. : Изд-во УНЦ ДО, 2005. – 222 с.

В статье раскрыта сущность инновационной деятельности преподавателя, определена специфика инновационной профессиональной деятельности преподавателя дошкольного профиля, подано авторское толкование понятия «инновационная профессиональная деятельность преподавателя дошкольной педагогики и психологии».

Ключевые слова: дошкольное образование, преподаватель, инновационная деятельность.

The article describes the essence of innovative activity of a teacher, defines specifics of innovative professional activity of pre-school teacher, and gives author's interpretation of the concept "innovative professional activity of pre-school teacher in pedagogy and psychology".

Key words: pre-school education, teacher, innovative activity.